

Zagrożenia dla przyrodniczego i kulturowego rozwoju doliny Strugi Świebodzińskiej

Anna Bazan-Krzywoszańska, Marta Skiba

Threats for the
Natural and Cultural
Development
of the Struga
Świebodzińska
Valley

Wstęp

Introduction

Miasto jest strukturą wielowymiarową i choć posiada określoną liczbę mieszkańców to narastająca koncentracja i intensywność funkcji wpływa na kształt układu, który nigdy nie jest skończony [Szymańska 2007, Zuziak 2008]. Jednocześnie kompleks czynników ekonomicznych, społecznych, demograficznych i kulturowych tworzy przestrzeń życia miejskiego. Wytworzenie równowagi pomiędzy tymi elementami w układzie hierarchicznym umożliwia lepsze lub gorsze funkcjonowanie miasta. Lepsze – powodujące rozwój i gorsze – prowadzące do stagnacji, nietrwałości, niestabilności układu, a w konsekwencji do zmniejszenia się liczby mieszkańców.

Współczesna urbanistyka, w tym wizje miast idealnych, próbują znaleźć proporcje pomiędzy terenami zabudowanymi i otwartymi. Pewnym jest, iż te drugie stanowią niezbędne dopełnienie dla pierwszych, głównie ze względów społecznych, potrzebę wytworzenia przestrzeni dającej możliwość odpoczynku i rekreacji, a także ze względu na: kompozycję, estetykę, higienę układu [Szulczewska 2002]. Nie można jednak zapomnieć, że jednym z ważniejszych warunków utrzymania stanu równowagi jest kryterium ekonomiczne [Zipser, Ossowicz 2006; Zuziak 2008]. Niestety, utrzymywanie dużych powierzchni terenów otwar-

tych i zielonych jest dużym obciążeniem dla budżetu miasta i nie każde miasto może sobie na ten „luksus” pozwolić.

W sieci osadniczej województwa lubuskiego Świebodzin zajmuje miejsce o znaczeniu regionalnym i ponad lokalnym, po pierwsze: z uwagi na położenie – w pobliżu węzła komunikacji drogowej i kolejowej, łączącego szlaki korytarzy tranzytowych (autostrady A-2, drogi ekspresowej S-3, europejskiej linii kolejowej E-20 Berlin – Warszawa – Moskwa) oraz w ciągu miejscowości pasma przyspieszonego rozwoju Gorzów Wlkp. – Zielona Góra – Nowa Sól; po drugie: z uwagi na liczbę mieszkańców¹.

Pierwotnie miasto założone zostało na niewielkiej wyniosłości wytapiającej się z dna równoleżnikowego obniżenia południowego, wypełnionego licznymi jeziorami i bagnami. Wyniesienie, o średnicy ok. 400 metrów, wypiętrzało się 2–3 m ponad taflę jeziora, które otaczało je z trzech stron. Jedynie od południa łączyło się ono płaskim, suchym przesmykiem z pagórkami morenowymi. Wzniesienie to spełniało podwójną rolę. Pozwalało na korzystne usytuowanie grodu obronnego i podgrodzia, a jednocześnie umożliwiało dogodne przejście przez bagniste dno obniżenia z południa na północ. Wiodły tędy trzy ważne szlaki handlowe: z Chociebuża, przez Krosno i dalej przez Międzyrzecz do Poznania, z Frankfurtu do Poznania oraz z Wrocławia do Szczecina. Dlatego

też w początku XIII wieku założono tu miasto na planie prostokąta, pozbawione wstępnie fortyfikacji. Siatka ulic wybiegała pod kątem prostym z narożników prostokątnego rynku. Rozplanowanie średniowiecznego miasta czytelne jest do dziś.

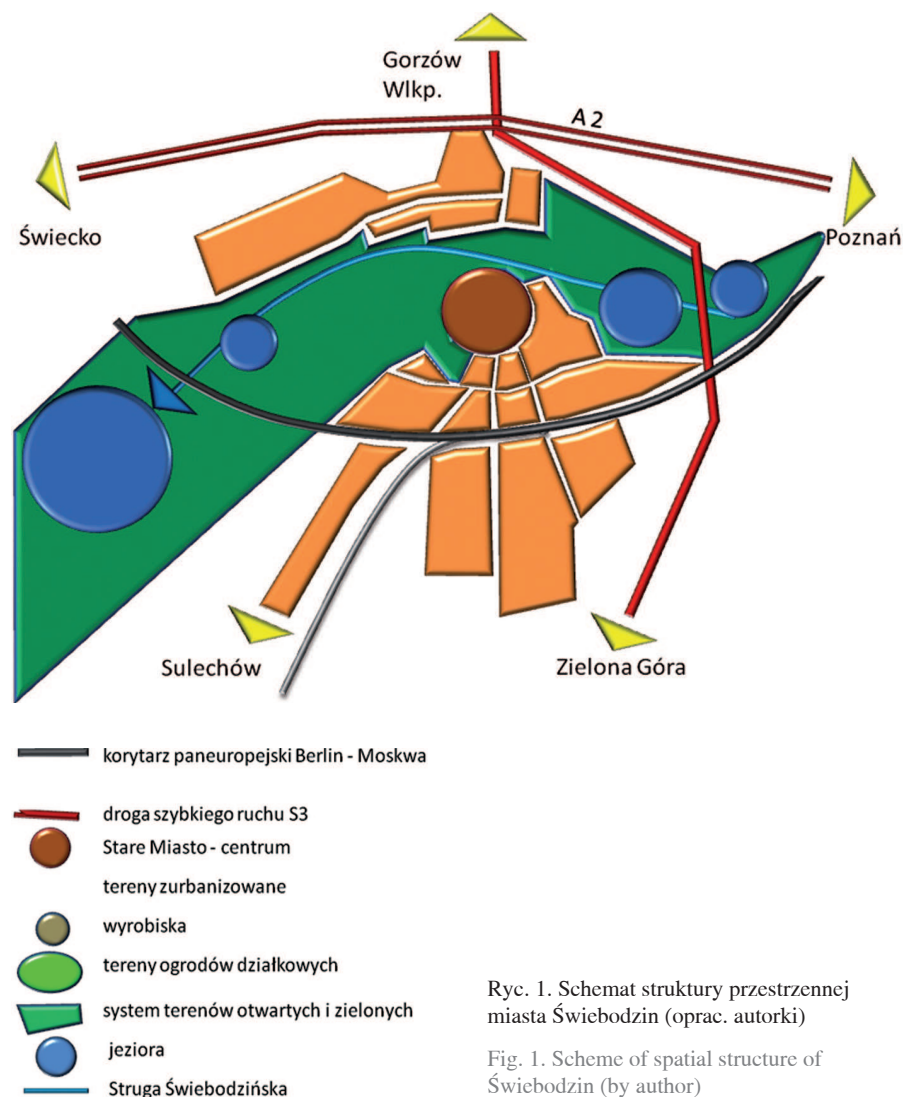
Aktualny model miasta

Present model of the city

Model przestrzenny Świebodzina można przedstawić jako układ pasmowy z centralnie usytuowanym Starym Miastem – centrum (ryc. 1). Środkowe pasmo tworzy dolina Strugi Świebodzińskiej. Są to tereny otwarte i zielone przylegające do Starego Miasta, zamknięte od północy i południa terenami zainwestowanymi o różnych formach zabudowy (ryc. 2). Pasma to układa się wzdłuż cieku zasilanego z licznych strumieni, będących dopływami Paklicy, Gniłej Obry i Ołoboku (ryc. 3). Zasilają one też jeziora: Zamkowe i Trzcinnno, a także większe zbiorniki wodne, usytuowane poza granicą administracyjną miasta, jak np. zbiornik Wilkowo. Pasma terenów otwartych i zielonych wyznaczają obszary o niekorzystnych warunkach dla budownictwa: podmokłe, powyrobiskowe, o dużym spadku, stanowiące wydzielone ogrody przydomowe, ogrody działkowe i rezerwy terenowe dla pobliskich zakładów przemysłowych (ryc. 4, 5).

W Świebodziźnie, z uwagi na dostateczną ilość terenów korzystnie położonych dla budownictwa, pasma wzdłuż Strugi Świebodzińskiej do tej pory nie zabudowano. Stwarza to doskonałą możliwość

dla zmian strukturalnych, umożliwiających uwzględnienie w polityce przestrzennej potrzeb mieszkańców, jakimi są przestrzenie publiczne i rekreacyjne w mieście.

Ryc. 1. Schemat struktury przestrzennej miasta Świebodzin (oprac. autorki)

Fig. 1. Scheme of spatial structure of Świebodzin (by author)

Ryc. 2. Widok na stare miasto przez tereny zielone w Świebodzinie (fot. A. Bazan-Krzywoszańska)

Fig. 2. View of old town through the green and natural open landscape of Świebodzin (photo A. Bazan-Krzywoszańska)

Badanie oczekiwań społecznych dla określenia perspektywy dalszego rozwoju miasta

Research of social expectations for determination of further prospect of city development

Autorki niniejszego artykułu, przygotowując się do realizacji zmiany studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Świebodzin², za pomocą badań ankietowych³ przeanalizowały preferencje ludności zamieszkującej m.in. miasto Świebodzin. Wyniki ankiety stały się jednym ze źródeł danych wyjściowych dla sformułowania potrzeb i wskazania możliwych kierunków rozwoju miasta, w perspektywie kolejnych kilkunastu lat. Analiza wyników wskazała, m.in. że mieszkańcy Świebodzina, wolny czas najchętniej spędzają aktywnie nad wieloma pobliskimi jeziorami (pojezierze lubuskie jest bardzo malownicze – co także podkreślano w ankietach) oraz na własnej działce (prawie 30% respondentów). Ogrody działkowe pełnią najczęściej rolę własnego miejsca do rekreacji. Toteż mimo, że tereny ogrodów działkowych wokół miasta są bardzo rozległe (zajmują prawie 20%

analizowanego obszaru, na terenie miasta działa ich 15), to ich zarządy stale poszukują nowych gruntów pod rozwój. Oczywiście, jest to także związane z tym, że większość terenów mieszkaniowych Świebodzina stanowi zabudowa bardzo intensywna o niskim standardzie bardzo małych mieszkań. Przeciętna wielkość mieszkania w Świebodzinie jest o ponad 5 m² na osobę mniejsza od średniej w województwie i kraju. Gęstość zaludnienia jest równie wysoka, jak w obu miastach grodzkich

województwa. Dlatego też nie dziwi fakt, że 85% respondentów deklaruje chęć zamieszkania w domu jednorodzinnym. Polityka przestrzenna, respektująca deklarowane przez mieszkańców preferencje mieszkaniowe, powinna uwzględniać przeznaczenie nowych terenów pod zabudowę jednorodziną, równoważąc tym samym zachwiane proporcje między intensywną zabudową wielorodzinną, terenami ogrodów działkowych, a udostępnionymi publicznymi terenami otwartymi i zielonymi.

Ryc. 3. Drobne ciekii wodne w dolinie Strugi Świebodzińskiej (fot. A. Bazan-Krzywoszańska)

Fig. 3. Small watercourses of the Struga Valley in Świebodzin (photo A. Bazan-Krzywoszańska)

Ryc. 4. Tereny otwarte w Świebodzinie (fot. M. Skiba)

Fig. 4. Natural open landscape of Świebodzin (photo M. Skiba)

Zagospodarowanie doliny Strugi Świebodzińskiej

Development of the Struga Valley in Świebodzin

Analizując stan zagospodarowania i sposób funkcjonowania pasma terenów otwartych i zielonych położonego w granicach administracyjnych miasta można stwierdzić, że tworzą go duże przestrzenie (oddziałujące na różnorodność gatunkową i liczebną roślin, zwierząt, a także na klimat), jak również niewielkie, drobne obszary zielone [Szulczewska 2002]. Wiele podmokłych terenów otwartych to łąki se-

zonowo koszone. Są to obszary cenne przyrodniczo, choć przecinające je trzy główne trasy miejskiego układu komunikacyjnego, znacznie ograniczają możliwość ich prawidłowego funkcjonowania jako całości systemu (ryc. 6). Teren jest właściwie niedostępny dla mieszkańców, poprzecinany „wygradzeniami”. Brak jest dróg i ścieżek, brzegi jezior i cieków porasta wysoka roślinność uniemożliwiająca dostęp do wody. Tereny łąk, cieków, zieleń wysoka nie są połączone w jeden system, a poszczególne przestrzenie rozdziela komunikacja kołowa i kolejowa (relacji Berlin – Warszawa), a także wygradzenia ogrodów działkowych i przydomowych. Jednak skala tego pasma wyróżnia Świebodzin spośród wielu

miast regionu i stanowi o potencjale jego terenów otwartych i zielonych.

W ostatnim czasie można zauważyć niepokojące zjawisko: „wylewającej się” przestrzeni zurbanizowanej, związanej z zabudową mieszkaniową jednorodziną, nowymi terenami aktywności gospodarczej i produkcji rolniczej (ryc. 7). Zajmują one coraz większe tereny, dotąd niezagospodarowane, stale uszczuplając zasób terenów otwartych i zielonych.

W dokumentach planistycznych obecnie funkcjonujący układ urbanistyczny miasta pozostawia jako niezagospodarowaną, przestrzeń zlokalizowaną w bezpośrednim sąsiedztwie cieków wodnych, nie wskazując przy tym na konieczność jego ochrony i bezwzględne ograniczenie zabudowy. Rozszerzająca się wzdłuż szlaków komunikacyjnych nieplanowana zabudowa powoduje bezpowrotną utratę możliwości wykorzystania doliny Strugi Świebodzińskiej jako korytarza ekologicznego lub rekreacyjnego z zielenią publiczną dla potrzeb mieszkańców.

Ryc. 6. Schemat funkcjonalny systemu terenów otwartych i zielonych w Świebodzinie (oprac. autorki)

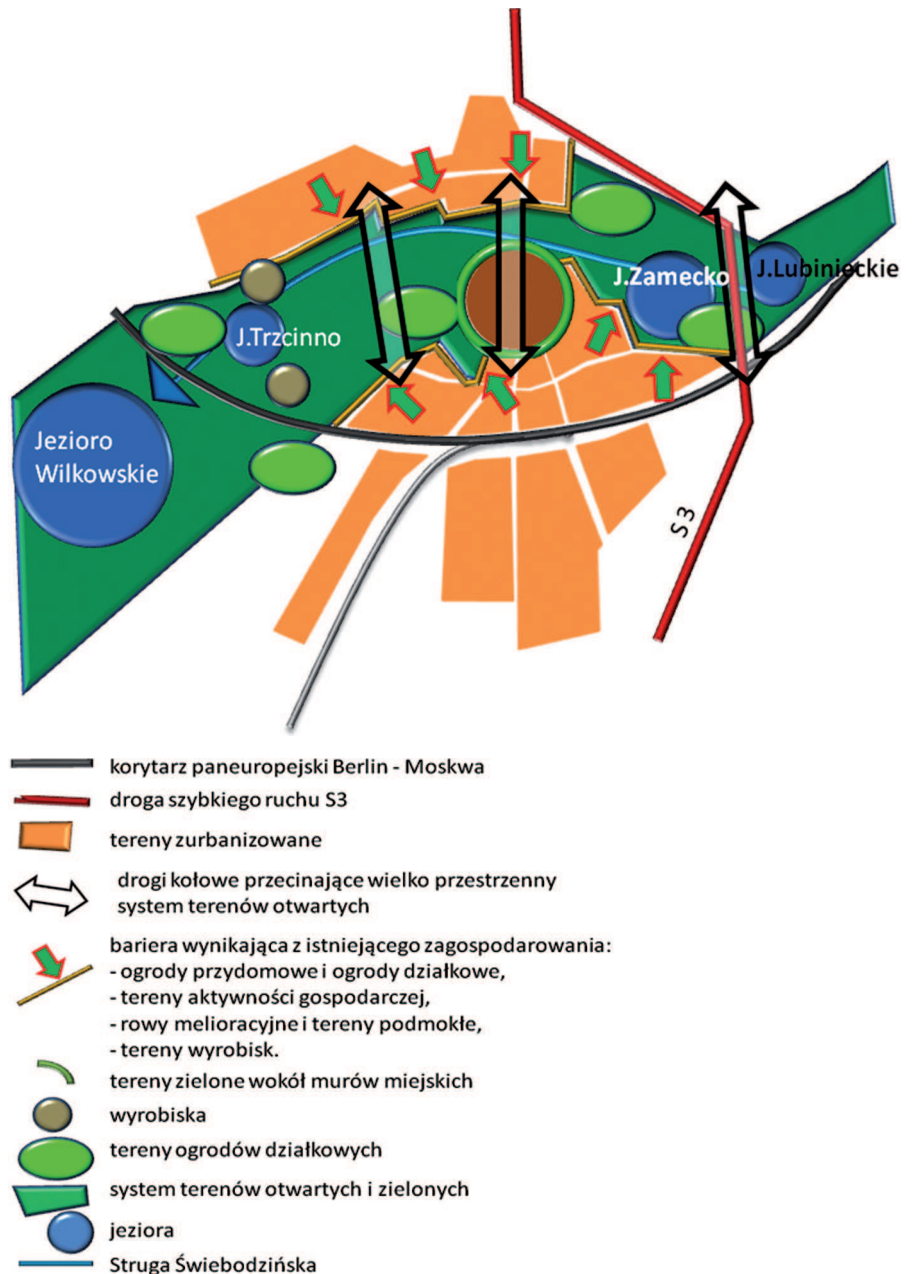
Fig. 6. Scheme of functional and landscape relations of natural open landscape in Świebodzin (by author)

Podsumowanie

Conclusion

Opisany stan zagospodarowania terenów otwartych Świebodzina związany jest z brakiem formułowanej na poziomie dokumentów gminy, właściwej polityki przestrzennej:

- 1) w mieście brakuje urządzonej zieleni publicznej, zaspokajającej potrzeby mieszkańców miasta w zakresie: rekreacji, sportu i wypoczynku;
- 2) ogólnodostępnych, publicznych terenów zielonych nie zastępują ani tereny ogrodów działkowych, ani ogrody przydomowe, gdyż te – z uwagi na wygradzenia, własność i sposób funkcjonowania, nie mogą stanowić przestrzeni ogólnodostępnej;
- 3) błędna jest polityka zaspokajania potrzeb mieszkańców w odniesieniu do rekreacji i wypoczynku, za pomocą wyznaczania coraz to większych obszarów pod ogrody działkowe;
- 4) głównym problemem jest obecna polityka przestrzenna sprzyjająca przekształcaniu terenów otwartych wzdłuż doliny na różnego rodzaju zespoły zabudowy, uszczupla to tym samym zasób cennych biologicznie terenów, a ponadto zagospodarowane, wzdłuż doliny tereny są wygradzane utrudniając dodatkowo dostęp do Strugi Świebodzińskiej;
- 5) brak troski o tworzenie równowagi ekologicznej i klimatycznej

cennych przyrodniczo terenów niezbędnych w zespołach zurbanizowanych skutkuje pogorszeniem sposobu funkcjonowania miasta.

Obecna polityka przestrzenna determinuje traktowanie przestrzeni zielonej miasta jako zła koniecznego, które z poziomu budżetu sa-

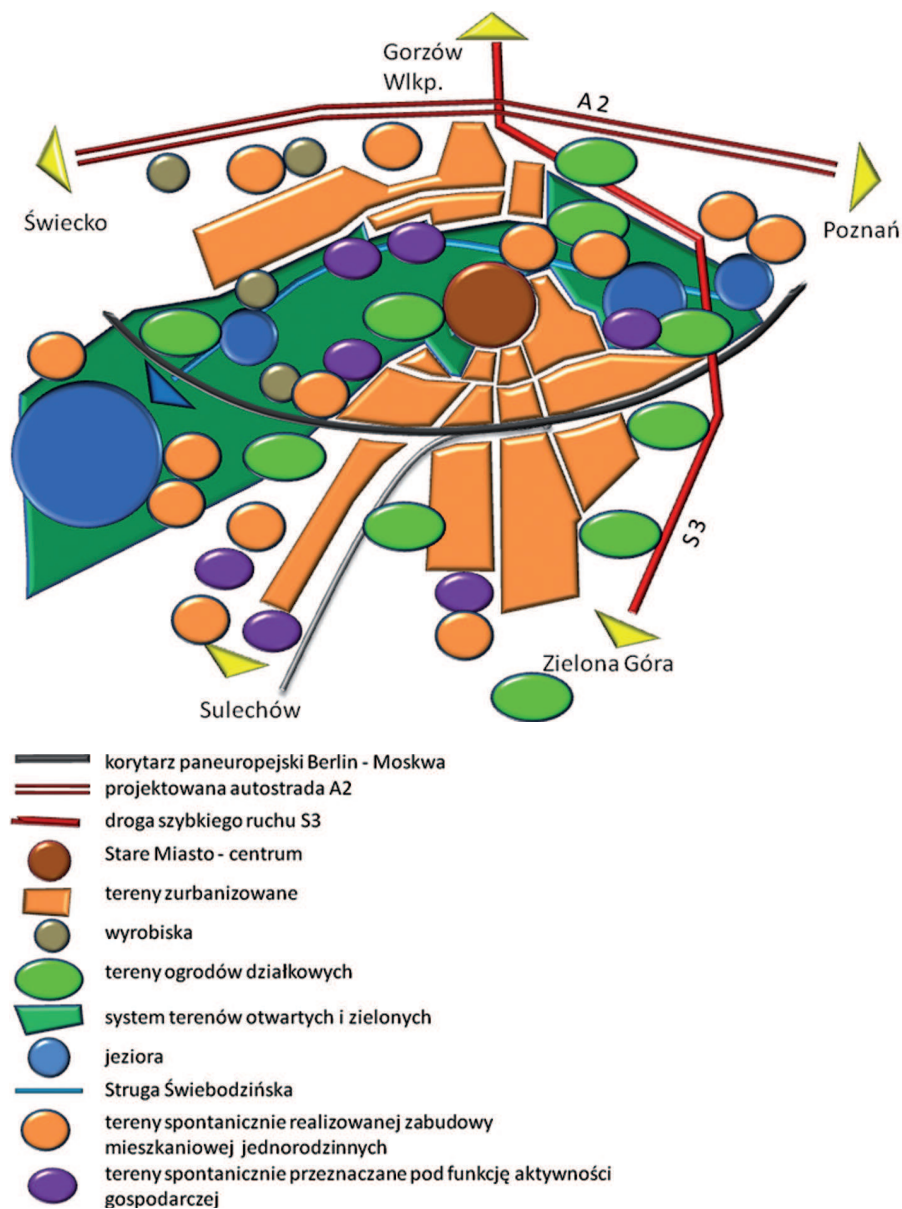
morządu, stanowi raczej nierentowne przedsięwzięcie.

Bliskość aglomeracji miejskich nieuchronnie prowadzi do degradacji naturalnych środowisk przyrodniczych. Brak zdecydowanych działań w zakresie ochrony ekologicznego skarbu jakim dla Świebodzi-

Ryc. 5. Tereny otwarte z Jeziorem Zamkowym w Świebodzinie (fot. M. Skiba)

Fig. 5. Natural open landscape with Lake Zamkowe in Świebodzin (photo M. Skiba)

Ryc. 7. Schemat powstających spontanicznie nowych lokalizacji inwestycji w Świebodzińcu (oprac. autorki)

Fig. 7. Scheme of new investment locations spontaneously coming into existence in Świebodzińcu (by author)

na jest dolina Strugi, będzie niewybaczalnym grzechem wobec przyszłych pokoleń.

Anna Bazan-Krzywozańska

Marta Skiba

Wydział Inżynierii Lądowej i Środowiska
Uniwersytet Zielonogórski
Faculty of Civil and Environmental Engineering
University of Zielona Góra

Przypisy

¹ Największe miasta w województwie lubuskim pod względem ilości mieszkańców to: Gorzów Wlkp., Zielona Góra, Nowa Sól, Żagań, Świebodzin.

² W myśl *Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* z dnia 27 marca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717, z późn. zm.) studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego nie jest aktem prawa miejscowego, stanowi jednak podstawę do opracowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz wskazuje długoterminowe kierunki rozwoju gminy.

³ Badania ankietowe preferencji mieszkaniowych ludności miasta Świebodzińcu i jego okolic przeprowadzone zostały przez autorki niniejszego artykułu w czerwcu 2008 r.

Literatura

1. Orłowska B., 1999, *Ład i rozwój* [w:] „Małopolskie Zeszyty Samorządowe”, t. 2, Kraków, s. 53.
2. Szulczewska B., 2002, *Teoria ekosystemu w koncepcjach rozwoju miast*, Wyd. SGGW, Warszawa, s. 45, 78, 84–85.
3. Szymańska D., 2007, *Urbanizacja na świecie*, PWN, Warszawa.
4. Zipser T., Ossowicz T., 2006, *Urbanistyka w działaniu: teoria i praktyka*, Urbanista, Warszawa.
5. Zuziak Z., 2008, *O tożsamości urbanistyki*, Politechnika Krakowska, Kraków.